

Comparación das paremias relacionadas coa meteoroloxía e os labores dependentes do clima en español e grego moderno

Carlos Alberto Crida Álvarez¹

Universidade de Atenas

Partindo das características establecidas por Pilar Río Corbacho para as paremias relacionadas coa meteoroloxía e os labores dependentes do campo en galego e español realizase un estudo comparativo co mesmo grupo de paremias en grego moderno de tal maneira que se puideron determinar un importante número de igualdades pero tamén de diferenzas.

Palabras clave: fraseoloxía, paremia, meteoroloxía, español, grego.

Based on the characteristics of the proverbs related to the weather and country life works established by Pilar Río Corbacho in Galician and Spanish we have carried out this comparative research about the same group of proverbs in modern Greek. A great number of resemblances – but also of differences – have been found.

Key words: phraseology, proverb, meteorology, Spanish, Greek.

Propuxémonos realizar un estudo que compare as paremias relacionadas coa meteoroloxía e os labores dependentes do clima en español e grego moderno, tendo como base os traballos dos queridos colegas e amigos Julia Sevilla Muñoz, Jesús Cantera Ortiz de Urbina, Wolfgang Mieder, José Enrique Gargallo Gil, Pilar Río Corbacho e Germán Conde Tarrío (véxase bibliografía). A lingua de partida para a comparación é o español, dado que é a nosa lingua materna; porén, malia o título, a comparación farase extensiva ás linguas utilizadas polos colegas mencionados, é dicir: o catalán, o galego, o francés, o portugués, o italiano, o inglés, así como outras.

Creemos conveniente comezar por defini-la terminoloxía empregada e sinalando os límites do presente estudo. Así, non consideraremos aquí cuestións como a denominación do grupo de paremias que nos ocupa, chamadas *refráns meteorolóxicos* en gran parte da bibliografía (Cantera 2002: 196; Sevilla e Cantera 2001: 12; Conde

¹ Tradución de Alba Vidal Fernández.

1998: 61), se cadra seguindo a denominación inglesa de *weather proverbs* (Mieder), ou *paremias xeocosmolóxicas*, designación proposta por Pilar Río (2005). Tampouco examinaremos se forman un grupo autónomo, é dicir, unha familia paremiolóxica (Río 2005), ou se constitúen un subxénero dentro da sabedoría proverbial (Mieder). Preferimos facer uso aquí de perífrases descritivas, menos polémicas e máis consensuais, para falarmos do tipo de paremias que J. Cantera cataloga como “*refranes en relación con la vida del campo y la meteorología*” (2002:195) e “*refranes en relación con el tiempo*” (2002:196), abrangendo “non só as formas que falan das condicións atmosféricas senón tamén aquelas que nos indican as diferentes actividades que exercen os seres vivos e as que describen a influencia dos astros sobre os cultivos ou sobre as persoas e animais”, como engloba P. Río (2005:257).

Ó falarmos dun **estudo que compare** grupos paremiolóxicos de linguas diferentes, procuramos non comete-lo erro de usar como sinónimos os termos comparado/comparativo e contrastivo, dado que estamos de acordo con María Teresa Zurdo en que “*se refieren a supuestos metodológicos que, si bien pueden funcionar como complementarios, no coinciden —o no deberían coincidir— ni en el modo operativo ni en los objetivos*” (1999:353).

Como metodoloxía de traballo usáremo-la comparación das características que P. Río determinou para “o chamado refrán meteorolóxico” (2005:254) galego e castelán, tratando de sinalar igualdades e diferenzas coas características que presentan as paremias do mesmo tipo en grego moderno. É de salientar que a comparación que imos realizar será diacrónica, dado que a maioría dos exemplos serán tomados de refraneiros que inclúen paremias que poden ou non ser de uso na actualidade.

A priori poderíase dicir que existe unha gran similitude entre ámbolos refraneiros pois, como xa expresamos noutro traballo (Crida 2004:192), por unha parte, trátase do “*mismo espacio geográfico, es decir, la cuenca mediterránea*”, polo que existen moitos aspectos climáticos comúns e, por outra, de “*lenguas de origen indoeuropeo, por lo que poseen ciertos rasgos lingüísticos comunes*”, que facilitan a existencia de estruturas semellantes, así como doutras características.

Agora ben, para P. Río (2005) “o chamado refrán meteorolóxico” é antigo, bimembre, breve, contén elementos mnemotécnicos, baséase na experiencia, non é de carácter xocoso nin metafórico, é popular e sentencioso, non é universal e pode ou non ser verdadeiro, resumido nun cadro, con validez tanto para o galego como para o español e que incluimos a seguir:

	Refrán meteorolóxico
Antigo	+
Bimembre	+
Breve	+
Elementos mnemotécnicos	+
Experiencia	+
Xocoso	-
Metafórico	-
Popular	+
Sentencioso	+
Universal	-
Verdadeiro	±

Tamén en grego encontramos paremias relacionadas con cambios atmosféricos, que son dunha grande **antigüidade**. Un exemplo moi elocuente, pola súa antigüidade e por ser de uso moi estendido entre as linguas europeas, é o refrán *Μία χειλιδών έαρ ου ποιει²* (Venizelos E195; Tosi 1589) [“Unha andoriña non fai primavera”], que xa aparece na *Ética Nicomacheia* de Aristóteles coa a forma *Το γαρ έαρ ούτε μία χειλιδών ποιεί ούτε μία ημέρα* (Venizelos E195) [“A primavera certamente non a fai nin unha andoriña nin un día”], cuxa versión actual é *Ένα χειλιδόνι δεν κάνει άνοιξη* (Venizelos E195) [“Unha andoriña non fai primavera”], complementada así mesmo na forma *Ένα χειλιδόνι δεν κάνει άνοιξη, ούτ’ ένα χειλιδόνι καλοκαίρι κάνει, ούτε μια μέλισσα μέλι* (Kapsalis E201) [“Unha andoriña non fai primavera, nin unha andoriña fai verán, nin unha abella mel”]. Aínda que a versión actual, máis usada en toda Grecia, desta paremia é *Ένας κούκος δεν φέρνει την άνοιξη* (Kapsalis E191) [“Un cuco non trae a primavera”]. Así mesmo, Venizelos rexistra a forma *Ένας κούκος δεν κάνει Μάη* (E195) [“Un cuco non fai maio”]. Segundo R. Tosi, este refrán non se difundiu en latín nos ámbitos clásicos pero aparece no latín medieval a forma *Una hirundo non efficit ver* (1589) e, segundo Iribarren, *Una hirundo non facit ver* (318). Ou sexa, o máis lóxico é pensar que a súa transmisión ás linguas europeas modernas foi de carácter popular e, polo tanto, en forma oral. En español xa aparece rexistrada no século XV nos *Refranes que dizen las viejas tras el fuego*, de Íñigo López de Mendoza: *Una golondrina non haze verano* (Esteban 46), que aínda hoxe usamos. No ámbito peninsular, encontramos en J. Sevilla e Cantera (2000: 861) o mesmo refrán en catalán: *Una orenella no fa estiu ni dues primavera*, mentres que Iribarren rexistra *Una oreneta no fa estiu* (318); en galego: *Unha andoriña soa non fai verán*, coa súa variante ampliada *Nin un dedo fai a man nin unha andoriña fai verán*; en vasco: *Enara batek ez du udaberria egiten*; e en portugués rexístraa Carrusca: *Uma andorinha só não faz Verão*, coa súa variante *Uma andorinha só não faz Verão, nem un dedo só, mão* (II, 298)³, así como *Uma andorinha não trás a Primavera*⁴. Así mesmo, en J. Sevilla e Cantera (2001: 983) recóllese a

² Endemal, non podemos usa-lo sistema politónico propio do grego clásico, polo que máis dun se lamentará. Para eles, as nosas humildes desculpas. Así mesmo, aclaramos que as paremias en grego moderno aparecen coa súa ortografía actual e a acentuación monotónica en uso.

³ Agradécese a información proporcionada pola Prof. Lucília Chacoto.

⁴ Versión proporcionada pola Prof. Ana Maria Soares.

correspondencia exacta en francés: *Une hirondelle ne fait pas le printemps*; en italiano: *Una rondine non fa primavera*; en alemán: *Eine Schwalbe macht noch keinen Sommer*; e noutras linguas; mentres que en inglés encontrámola en Mieder: *One swallow does not make a summer*. É interesante constatar como se pasou da primavera, en grego clásico, ó verán, en español, catalán (nunha das súas variantes), galego, portugués, inglés e alemán. Para o español, o galego e o portugués a explicación sería simple: a palabra *verano/verán/Verão* vén do latín vulgar *veranum tempus* (DRAE), é dicir: tempo primaveral (*ver, veris* = primavera). Segundo o *Tentative Dictionary of Medieval Spanish*, en *Milagros de Nuestra Señora* de Gonzalo de Berceo (s. XIII), así como noutras obras medievais, a palabra *verano* mantén a súa acepción de *primavera* pero no *Libro de Apolonio*, obra tamén do mester de clerecía e, polo tanto, da mesma época de Berceo, xa se lle dá o sentido de estío, que se imporíaa definitivamente a partir do século XIV (Kasten e Cody 725).

Non resulta menos interesante observar que no grego moderno se preferiu cambia-lo suxeito indicador do cambio de tempo por outra ave estival, habitual na primavera e no verán: o cuco, ave que se atopa tamén presente nos refráns gregos *Κούκος σαν φέτος άκαιρος, του χρόνου ας μη λαλήσει* (Kapsalis K459) [“Cuco a destempo como este ano, o ano que vén que non cante”] e *Το χελιδόνη χλιβερό κι’ ο κούκος φραδιάρης, όταν τ’ ακούσεις νηστικός ρουμπώνεσαι* (Kapsalis T745) [“A andoriña triste e o cuco miúdo, cando os oes en xaxún poste en marcha”], así como noutras refráns, que non están vinculados ós cambios atmosféricos *Η ασπροκόλα δούλενε κι’ ο κούκος τρώει και πίνει* (Kapsalis H50) [“A asprocola⁵ traballaba e o cuco come e bebe”], *Εγώ κρατώ τον κούκο μου κι’ ο κούκος την ουρά του* (Kapsalis E27) [“Eu sosteño o meu cuco e o cuco o seu rabo”]. O cuco aparece mesmo en unidades fraseolóxicas do grego moderno como: *μου στοιχίζει/κοστίζει/έρχεται ο κούκος αηδόνη* (Babiniotis: κούκκος) [“O cuco custa/vale/sae reiseñor”], que se di cando algo custa moito máis do que vale⁶; *τρεις κι ο κούκκος* (Babiniotis: κούκκος) [“tres e o cuco”], cando hai moi poucas persoas⁷; *σαν τον κούκκο* (Babiniotis: κούκκος) [“coma o cuco”], cando alguén está completamente só e abandonado; e *Τον έχουμε στον κούκου το σημάδι* (Kapsalis T493) [“Témolo na marca do cuco”], que se di cando se ten a alguén na mira. Esta ave está moi presente en refráns romances. G. Conde Tarrío inclúe no seu *Diccionario de refráns* os seguintes que fan mención ó cuco, así en castelán temos: *Entre marzo y abril sale el cuco del cubil, pues con la nieve no quiere venir; A tres de abril, el cuco ha de venir, y si a los ocho no es cierto, o está preso o muerto; En tiempo del cuco, a la mañana mojado y a la noche enjuto*; en galego: *Entre marzo e abril sae o cuco do cubil, pois coa neve non quere vir; Ós comenzos de abril o cuco ten que vir; e, se non volveu, ou prendérono ou morreu; No tempo do cuco á mañá me mollo e á tarde me enxugo*; e en francés: *Entre mars et avril, on sait si le coucou est mort ou en vie; Pour Saint-Benoît, le coucou chante aux bons endroits; Si pour Notre-Dame il n’a pas chanté, il est tué ou bâillonné; Un jour est mouillé, l’autre sec quand le coucou ouvre son bec; Avril entrant, coucou chantant, sonnaillles tintant; Quand chante le coucou, le matin mouillé, le soir séché*.

⁵ Literalmente “rabo branco”, ave do xénero Saxicola (Politis 4: δουλεύω 17).

⁶ No mesmo sentido en español dise *costar un ojo de la cara*.

⁷ Igual a *tres gatos locos* en español.

Pola súa parte, J. Cantera (2002: 206-207) recolle as seguintes paremias que relacionan o cuco e a chegada da primavera: *El cuco, San Benito abad lo trae* (festexado o 21 de marzo, antes da reforma do calendario romano en 1969-1970), *Al cuco, San José le hace gritar*; y *San Pedro le hace callar* (San Xosé: 19 de marzo; San Pedro ermitán: 30 de agosto), *San José le da al cuco la gracia de cantar y se la quita San Juan* (martirio de San Xoán Bautista: 29 de agosto), *À la Saint-Benoît, le coucou chante dans les bons endroits, s'il n'est pas mort de froid*. Cabe engadir que o cambio de obxecto anunciante da primavera, que se produciu no antigo refrán grego no seu longo camiño cara o grego moderno, tamén se deu en occitano (ou provenzal) *Uno flour fai pas lou printèms* (Sevilla e Cantera 2001: 983).

Baseada na mesma **experiencia**, isto é, en que a aparición das andoriñas é anuncio da chegada da estación que trae a calor e, polo tanto, do bo tempo despois do inverno, encontramos en grego moderno a paremia *Χελιδόνη λάλησε, καλοκαίρι μύρισε* (Kapsali X28) ["Andoriña cantou, verán uliu"], coa que concorda o refrán en español *Llegadas las golondrinas, el verano encima* (Cantera 2002: 205). Unha boa cantidade de paremias referentes ás andoriñas recólleas J. Cantera (2002: 204-205): *El día de la Candelaria, la cigüeña en las campanas*; y *si no hace frío, la golondrina buscará su nido*. *San Raimundo trae la golondrina del otro mundo* (San Raimundo de Fitero: 15 de marzo). *De marzo a la mitad la golondrina viene y el tordo se va*. *A quince de marzo da el sol en la umbría y canta la golondrina*. *Por San Benito abad, la golondrina con nosotros está*. *Si quieres saber cuándo es abril, la golondrina te lo vendrá a decir*. *Golondrinas anticipadas, primavera templada*. *Golondrinas tempranas, el verano se adelanta*. *Cuando las golondrinas llegan tardías es porque el invierno ha alargado sus días*. *Golondrina que alto vuela, no temas que llueva*. *Golondrinas altas, buen tiempo anuncian*; *golondrinas bajas, próxima lluvia*; e *Golondrina que con las alas roza la tierra, lluvia recela*. Así mesmo, J. E. Gargallo (2003: 48-49) reuniu un número importante de refráns romances en relación co tempo que mencionan a andoriña, o cuco, así como a laverca e o tordo, deste xeito en castelán temos: *En primeros de marzo, da el sol en la sombra y canta la golondrina*. *A quince de marzo, da el sol en la umbría y canta la totovía*. *A quince de marzo, da el sol en la sombra y canta la alondra/golondrina*. *A quince de marzo, da el sol en la sombría y canta la golondrina*. *Para marzo en mitad, la golondrina viene y el tordo se va*. *Si marzo se va y el cuco no viene, o se ha muerto el cuco o la fin viene*. *Si marzo se va y el cuco no viene, o se ha muerto el cuco o del fin del mundo viene*. *Entre marzo y abril, sale el cuco de su cubil*. *con la nieve no quiere venir*. En catalán: *A mitjans de març el sol ja fa ombra i ja canta l'alosa*. *Quan l'oreneta no ve pel març, l'hivern és llarg*. *Tords a la darrerria de març, l'hivern és llarg*. *Pel març i l'abril canta el cucut si és viu, però si hi ha neu, no el veureu*. En galego: *Entre Marzo e Abril sal o cuco do cubil que coa neve non quer vir*. En asturiano: *Si del quince al vente de Marzo non llega la golondrina, vas ver el campu blancu como si fuera farina*. *Entre Marzo y Abril sal el cuco del cubil*. *Cuquiellu marciellu, trai la ñeve tres del capiellu*. En francés: *À la mi-mars, le coucou est dans l'épinard*. *Entre mars et avril, on sait si le coucou est mort ou en vie*.

Poderíase argumentar que o refrán ["Unha andoriña non fai primavera"], documentado desde o século V a. C. e que pasou a un gran número de linguas modernas, mantendo a

forma e o sentido e mesmo variando de forma e sentido, non é, na actualidade, un refrán propiamente meteorolóxico, dado que non cumpre a característica establecida por P. Río de que, para selo, **non debe ter un sentido metafórico**. Está claro que o refrán foi creado a partir dunha comprobación empírica que xeracións de seres humanos foron constatando e transmitindo a través desta forma sentenciosa. Iribarren explica o seu significado alegando “*que la aparición de una sola de estas avecillas en nuestro país, al que vienen de África por la primavera, no constituye costumbre ni forma regla para poder deducir la llegada del buen tiempo*” (2005:318). Da comprobación empírica dun feito real pasouse á abstracción figurada, estendendo o significado a que “*Un hecho aislado no sirve de base para hacer una afirmación de carácter general*”, como explican Sevilla e Cantera (2001:983). Polo tanto, segundo o noso entender é cuestionable que “os chamados refráns meteorolóxicos” **non poidan ter un significado metafórico**, ademais do significado completamente plano que os caracteriza. Exprésao claramente Mieder: “*Aunque los refranes meteorológicos contienen imágenes o metáforas llenas de colorido, por lo general no adoptan un sentido idiomático como suele ocurrir con otros refranes*” (1996:60)⁸. Isto quere dicir que nada impide que algúns “*dichos-predicciones*” (Mieder 1996), ademais do seu estrito sentido literal, puidesen adquirir un sentido figurativo, cousa que sinala Calzacorta cando trata de “*la idiomaticidad en los refranes atmosféricos*” (1999:100), para quen existe “*un grupo de refranes atmosféricos utilizados sólo en un plano connotativo*” e, precisamente, entre os exemplos inclúe o refrán en inglés *One swallow does not make a summer*.

Canto ás características formais de **brevidade** e estrutura **bimembre**, pódese constatar que tamén as paremias gregas relacionadas co tempo climático as cumpren. A modo de exemplo mencionámo-la seguinte paremia: *To Μάρτη ζύλα φύλαγε, μην κάψεις τα παλούκια* (Baraklís 1988:1590, Kapsalis 1998:431) [“En marzo garda leña, non queimes (= vaias queimar) as estacas”], coa súa variante *Φύλαξε ζύλα για το Μάρτη, να μην κάψεις τα παλούκια* (Kapsalis 1998:Φ65) [“Garda leña para marzo, non queimes as estacas”] e a menos coñecida e pouco usada *To Μάρτη ζύλα φύλαγε, μην κάψεις τα πανζούρια* (Kapsalis 1998:431) [“En marzo garda leña, non queimes os poxigos”]. No exemplo mencionado tamén se observa o que determinaron Correas e Gargallo respecto á estrutura de certos refráns; isto é, que na primeira parte do refrán aparece un referente temporal (neste caso o mes de marzo) “*Especie de continente vacío que nos sitúa en el tiempo y se llena del contenido que aporta el resto del refrán*” (2002:22). Ademais do referente temporal na primeira parte ou prótase, aquí aparece unha exhortación en imperativo e, na segunda parte ou apódose, expresa a consecuencia, en caso de non se segui-lo consello. Por este motivo, o devandito refrán grego non só é breve e bimembre, senón que presenta a estrutura mais frecuente nos enunciados sentenciosos relativos á atmosfera: “**Si/Cuando A, entonces B**” (Mieder 1996:59; Calzacorta 1999:96).

⁸ O remarcado é noso.

Malia os moitos refráns referentes ó mes de marzo que reuniu e clasificou J. E. Gargallo (2003), non encontramos unha correspondencia exacta deste refrán nas linguas romances.

Parecería que os **elementos mnemotécnicos**, como a rima, non serían unha característica imprescindible na paremioloxía grega, pois a meirande parte das paremias meteorolóxicas consultadas non os presentan. Porén, atopamos exemplos nos que non só se dá a rima senón tamén a aliteración, a anáfora e o paralelismo sintáctico. A modo de exemplo citámo-los seguintes: *Οκτώβρης βροχερός,/ Οκτώβρης καρπερός* (Baraklís 1988:1616) [“Outubro chuvioso,/ outubro frutífero”], con anáfora, paralelismo sintáctico e rima consoante; *Του Γενάρη το φεγγάρι, πάρα λίγο νά ’ναι μέρα* (Baraklís 1988:1584) [“A lúa de xaneiro, por pouco é día”], con aliteración e rima consoante interna na prótase, do mesmo modo que na súa variante *Του Γενάρη το φεγγάρι, ήλιος της ημέρας μοιάζει* (Baraklís 1984) [“A lúa de xaneiro, sol do día parece”]. Dimitrios Lukatos, o paremiólogo grego por excelencia, deixo claro que o refrán podía estar formulado en prosa, ben en forma de monólogo ou ben en forma de diálogo, ou en verso, en tódolos tipos de versificación (Dulaveras 1994:103), polo que pode ou non conter elementos mnemotécnicos.

Obviamente, as características que non poden faltar nunha paremia, sexa do tipo que for, son: que debe estar baseada na **experiencia**, ten que ter unha forma **sentenciosa** e debe ser **popular**; entendéndose por popular o feito de ser de uso corrente de todos, mais alá de que de que a súa orixe fose culta ou popular. Calquera dos exemplos mencionados é válido para demostrar estas características. E para maior fundamento, recordamos que para D. Lukatos “*Refrán es la frase breve, en verso o prosa, que formula expresivamente y con frecuencia alegóricamente una opinión sabia, una comprobación, un consejo y que es repetida en el habla cotidiana, como argumento o ejemplo*” (Dulaveras 1994:102). Polo tanto, as paremias gregas que fan mención á meteoroloxía e ós labores dependentes dela, cumpren as características mencionadas. Así mesmo, este tipo de refráns, polo xeral, tampouco presenta en grego **elementos xocosos** nin pode ser de carácter **universal**, mais alá de certos contextos xeográficos. Non obstante, encontramos casos como o da unidade fraseolóxica *Πρίτσι Μάρτη σ’ έβγαλα* (Kapsalis 1998:Π310, Venizelos Π251) [“Toma marzo saqueite (adiante)”], que inclúe unha interxección que expresa burla e menosprezo e que require o acompañamento dunha xesticulación acorde; ou da tamén unidade fraseolóxica *Λείπει ο Μάρτης απ’ τη Σαρακοστή*; (Babiniotis 1998: Μάρτης) [“Falta marzo da Coresma?”], que formula unha pregunta retórica de maneira irónica. Non temos dúbida de que, ó seren estes exemplos locucións clausais, moitos opinarán daquela que non se deben ter en conta como paremias meteorolóxicas, aínda que aparecen incluídas en refraneiros.

Calzacorta advirte de que “*hemos de tener en cuenta que los refranes meteorológicos no afirman tajantemente nada, no asientan ninguna certeza y, por ello, existen refranes contrarios*” (1999:96), o que concorda coa característica establecida por P. Río que “o chamado refrán meteorolóxico” **pode ou non ser verdadeiro**. O refrán *Από Αύγουστο χειμώνα κι’ από Μάρτη καλοκαίρι* (Kapsalis 1998:A452) [“Desde agosto inverno e desde marzo verán”] baséase na observación dunha realidade climática comprobable na maior parte do espazo xeográfico grego; non obstante, ten o seu contrario en *Μηδ’ ο*

Μάρτης καλοκαίρι, μηδ' ο Αύγουστος χειμώνας (Kapsalis M171) [“Nin marzo verán, nin agosto inverno”], xa que non sempre chega a calor a partir de marzo, nin o inverno así que remata agosto. Cos cambios climáticos que vén sufrindo o planeta Terra nas últimas décadas, intensificados desde que comezou o século XXI, principalmente a causa do chamado “efecto invernadoiro”, pedirlle **veracidade** ás paremias que falan do tempo meteorolóxico, sería case como *pedirlle landras ó castiñeiro*. Ben apañados deben ir en Galicia se aínda hoxe en día “*Los refranes meteorológicos constituyen el catecismo de la gente trabajadora del campo y del mar*”, como sostén Conde Tarrío (1998: 63), quen clasifica os refráns que nos ocupan segundo o grao de veracidade en: a) os que non son verdadeiros (1998:64), b) os que están desprazados do seu entorno de actuación (1998:65) e c) os refráns verdadeiros. Dentro do primeiro grupo, deben ser incluídas as paremias gregas supersticiosas que mencionan o tempo, os días da semana, os meses e certas actividades, como por exemplo: *Η Πέφθη κόβει το νερό κι' η Παρασκευή το χιόνι/ και το Σαββατοκύριακο το ξανακαινουργιώνει,/ κι' αν δεν το κόψει η Κυριακή, Δευτέρα ως το γιόμα,/ την Τρίτη το ξημέρωμα, δέξου βαρύ χειμώνα* (Kapsalis 1998:H320) [“Xoves corta a auga e venres a neve,/e a fin de semana vólveo facer,/e se non o corta o domingo, ata o mediodía do luns,/ ó amencer do martes, recibe inverno pesado”]. Non existe ningunha comprobación científica que asegure que se para de chover un xoves e de nevar un venres, e volve chover e nevar durante a fin de semana, ata o mediodía do luns, vaiamos ter un inverno duro. Pola contra, continúa habendo paremias que expresan unha verdade irrefutable, como *Ομορφος χειμώνας, καλοκαίρι χωρίς νερό* (Baraklís 1988:1637) [“Fermoso inverno, verán sen auga”], predición tan temida na actualidade, na bacía mediterránea, por verdadeira.

Canto ás paremias desprazadas do seu entorno de acción, inclúense neste grupo, entre outras, as que se viron afectadas pola reforma gregoriana do calendario. Como ben explica Cantera Ortiz de Urbina (2001: 14), quedaron eliminados os días do 5 ó 14 de outubro de 1582, o cal afectou o refraneiro baseado no calendario xuliano. Conde Tarrío (1998: 63-64) dá o exemplo dos refráns que fan referencia ó solsticio de inverno, que se produce arredor do 21 de decembro, momento en que o sol está no punto sur mais afastado do ecuador celeste e cambia moi pouco a súa declinación dun día a outro (*Encarta*: solsticio), e a partir do que comeza a medra-lo día e a mingua-la noite. Santa Lucía celébrase o 13 de decembro, segundo o calendario gregoriano vixente, festividade que está desfasada en relación ó que afirma unha serie de refráns romances, que encontramos en Conde Tarrío (1998: 63-64) e en Cantera (2001: 15-16): en castelán: *Por Santa Lucía mengua la noche y crece el día. Por Santa Lucía achica la noche y agranda el día, un paso de gallina. Por Santa Lucía, alarga el día un paso de gallina. Santa Lucía, el más corto de los días. Santa Lucía, la más larga noche y el más corto día. Por Santa Lucía, alarga el día un paso de gallina, por San Antón, un paso de ratón. Por Santa Lucía achica la noche y agranda el día un paso de gallina. / por Navidad ya lo echa de ver el arriero en el andar y la vejezuela en el hilar. / por Reyes, bobo, ¿nolo vedes?. San Juan, al contrario de Santa Lucía, alarga la noche y acorta el día.* En galego: *Pola Santa Lucía, mingua a noite e crece o día. Dende Santa Lucía, o serán medra unha cuarta cada día. Despois de Santa Lucía, baixa a noite e medra o día. Pola Santa Lucía medra o día a pisada dunha galiña. Por Santa Lucía comenza a crecer o día. Santa Lucía, saca na noite e mete no día. Pola Santa Lucía crece o día un*

palmo de pita;/ por San Xulián, un pulo de ran;/ por San Antón, un paso de boi;/ e por San Sebastián, xa ten unha hora máis. En catalán: Per Santa Llúcia, un pas de puça. En francés: À la Sainte-Luce le jour croît du saut d' une puce. À la Sainte-Luce les jours croissant du saut d' une puce. Les jours croissent pour Sainte-Luce d' un pied de puce, et pour Nadal, d' un pied de gal. À la Sainte-Luce, les jours croissant du saut d' une puce;/ à la Saint-Thomas, du pas d' un chat (/d' un lézard);/ à la Noël, du saut d' un baudet;/ à la Saint-Sylvestre, d' un pied de maître;/ à l' an neuf, du pas d' un boeuf;/ aux Rois, du pas d' une oie;/ à la Saint Hilaire, du pas d' une bergère;/ à Saint-Antoine, comme la barbe d' un moine;/ à la Saint-Sébastien, du saut d' un chien;/ à la Chandeleur, d' un petit bonheur. En italiano: Da Santa Lucia a Natale, il dia allonga un passo di cane.

En Grecia, o calendario gregoriano aínda foi adoptado pola Igrexa Ortodoxa o 10 de marzo de 1924, día que foi rexistrado como 23 de marzo (*Wikipedia*: Γρηγοριανό ημερολόγιο), o que tamén afectou o calendario relixioso ortodoxo. Este cambio non foi aceptado por todos, quedando por un lado os que seguiron o antigo calendario relixioso xuliano, co nome de παλαιοημερολογίτες [paleoimerologuites], e aqueles que aceptaron o calendario relixioso gregoriano, νεοημερολογίτες [neoimerologuites], coa excepción da Pascua de Resurrección, que seguiu caendo segundo o calendario xuliano. A festividade de San Espiridión, que a Igrexa Ortodoxa celebraba o 25 de decembro, pasou a celebrarse o 12 de decembro (14 de decembro para a Igrexa Católica), é dicir, 13 días antes; polo que a paremia *Από του Αγίου Σπυρίδωνα, η μέρα μεγαλώνει ένα σπυρί*⁹ [“Desde San Espiridión, o día medra un gran”] perdeu parte da súa validez, xa que é aínda mais cedo para o solsticio de inverno. Na illa de Corfú, da cal Espiridión é santo patrón desde 1453, ano en que os seus restos foron trasladados desde Constantinopla para non caeren en mans dos otománs (Lukatos 1992: 131-132 y 1985: 46), dise, máis acorde coa realidade, posto que non sufriu ningunha alteración temporal: *Από του Χρηστού, η μέρα μεγαλώνει όσο μια δρασκελιά της κότα*¹⁰ [“Desde Cristo, o día medra tanto como unha zancada/alancada de galiña”], que quere dicir desde o Nadal, isto é, desde o 25 de decembro.

A modo de resumo e conclusión, poderíamos dicir que comparando as características que gardan as paremias relacionadas coa meteoroloxía e os labores dependentes do clima, segundo determinou P. Río para o español e o galego, con aquelas que presentan as do grego moderno, obsérvase que:

Tamén en grego moderno “o chamado refrán meteorolóxico” é antigo, podendo, en determinados casos, establecerse a súa existencia xa na Antigüidade Clásica.

Baséase na experiencia, igual que todo tipo de paremia.

“O chamado refrán meteorolóxico” grego, ó estar baseado na experiencia, parte sempre dun plano denotativo pero, nalgúns casos, pode chegar ó plano connotativo adquirindo un sentido figurativo, polo que pode ou non ser de carácter metafórico.

⁹ Usada en Mitilene (Lesbos), segundo a información oral proporcionada polo Prof. Panaguiotis Antoniadis.

¹⁰ Segundo a información oral proporcionada pola Prof. Efthimía Pantí-Pavlaki.

Da mesma maneira que as súas iguais españolas, as paremias gregas, son, na súa maioría, breves e bimembres. As excepcións danse tanto en grego como en linguas romances, nas que presentan agregados estensivos, ben se a paremia foi formulada en prosa, ben se foi formulada en verso.

As paremias gregas poden ou non presentar elementos mnemotécnicos, que son necesarios cando a paremia está en verso, en particular, o uso da rima.

“O chamado refrán meteorolóxico” grego ten unha forma sentenciosa, como convén a toda paremia.

O uso deste tipo de paremias na lingua cotiá asegura a súa popularidade.

En caso de que fosen incluídas dentro do grupo de paremias que nos ocupa as unidades fraseolóxicas que mencionan fenómenos meteorolóxicos en forma sentenciosa, aínda que o seu significado sexa metafórico, en particular, as locucións clausais, poderíase dicir que o elemento xocoso pode ou non estar presente en grego.

A universalidade no chamado “refrán meteorolóxico” é sumamente difícil que se dea, mais alá de ámbitos xeográficos restrinxidos. Hai casos de paremias cuxa concordancia exacta —formal e semántica— se encontra na maioría das linguas europeas debido a que son precisamente moi antigas e a que foron creadas por linguas de prestixio, como o grego clásico ou o latín, segundo observacións comprobables en todo o subcontinente europeo ou, polo menos, na súa maior parte.

A veracidade pode darse ou non darse nas paremias gregas, do mesmo xeito que nas españolas. Así mesmo, a veracidade de certas paremias, tanto en linguas romances como no grego moderno, viuse afectada polo cambio de calendario temporal e relixioso (do xuliano ó gregoriano), cuxa aceptación e adopción varía segundo os países.

Por todo o anteriormente expresado, a gráfica de P. Río aplicada ás paremias gregas relacionadas coa meteoroloxía e os labores dependentes do clima, presentaríase da forma seguinte:

	Refrán meteorolóxico grego
Antigo	+
Bimembre	+ / ±
Breve	+ / ±
Elementos mnemotécnicos	±
Experiencia	+
Xocoso	- / ±
Metafórico	- / ±
Popular	+
Sentencioso	+
Universal	-
Verdadeiro	±

Cabe engadir que consideramos absolutamente necesario un estudo exhaustivo, no ámbito grego, das paremias en uso na actualidade, relacionadas coa meteoroloxía e os labores dependentes do clima, que as catalogue estatisticamente por rexións e as clasifique tematicamente. É dicir, un estudo sincrónico do “chamado refrán meteorolóxico” grego. Sería necesario face-lo mesmo no ámbito hispanofalante, para

despois realizar estudos comparativos e contrastivos que nos leven a tirar conclusións sobre a realidade actual en diferentes ámbitos: lingüístico, social, cultural e outros.

Bibliografía

- BABIONITIS: ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗ, Γεωργίου Δ. (1998): *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*. Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα. [BABIONITIS, Georgos (1998): *Diccionario de la lengua griega moderna*. Kentro Lexikologías, Atenas.]
- BARAKLÍS: ΜΠΑΡΑΚΛΗ, Χαράλαμπος (1988. 1^η έκδοση 1977): *γνομικά και παροιμίες*. 8^η έκδοση. Βιβλιοπωλείον της «Εστιας», Αθήνα. [BARAKLÍS, Charálampos (1988, 1^a ed. 1977): *Máximas y refranes*. 8ª edición. Estias, Atenas.]
- CALZACORTA ELORZA, Javier (1999): “Estructura de los refranes meteorológicos castellanos, franceses y vascos” en *Paremia* 8, 1999, Madrid, 95-102.
- CANTERA ORTIZ DE URBINA, Jesús (2001): “Calendario y refranero. Consideraciones acerca de algunas fechas del calendario en relación con el refranero español y francés” en *Paremia* 10, 2001, Madrid, 13-22.
- (2002) “Refranes en relación con la vida del campo y la meteorología” en SEVILLA MUÑOZ, Julia e CANTERA ORTIZ DE URBINA, Jesús: *Pocas palabras bastan. Vida e interculturalidad del refrán*. Centro de Cultura Tradicional-Diputación de Salamanca, Salamanca, 195-214.
- CANTERA ORTIZ DE URBINA, Jesús; CANTERA MONTENEGRO, Jesús e SEVILLA, Julia (2002): *Calendario religioso. Sus festividades*. Guillermo Blázquez, Madrid.
- CANTERA ORTIZ DE URBINA, Jesús e SEVILLA, Julia (2001): *El calendario en el refranero español*. Guillermo Blázquez, Madrid.
- (2001): *El calendario en el refranero francés*. Guillermo Blázquez, Madrid.
- CARRUSCA, Maria de Sousa (1974-1977): *Vozes da Sabedoria*. 2 vol, Tipografia de União Gráfica, Lisboa.
- CONDE TARRÍO, Germán (2001): “La verdad en el refranero: los refranes meteorológicos gallegos” en *Paremia* 7, 2001, Madrid, 61-68.
- (2001): *Diccionario de refráns*. Galaxia, Vigo.
- CORREAS MARTÍNEZ, Miguel e GARGALLO GIL, José Enrique (2002): “Ya entra el sol por las umbrías. Altura y proyección del sol en el calendario romance de refranes” en *Paremia* 11, 2002, Madrid, 21-30.
- CRIDA ÁLVAREZ, Carlos Alberto (2004): “Paremiología y paremiografía contrastivas español-griego moderno” en LERNER, Isaías et al (eds.): *Actas del XIV Congreso de la Asociación Internacional de Hispanistas*. Juan de la Cuesta, Newark, Delaware, 191-197.
- DRAE (2001): *Diccionario de la lengua española*. 22^a ed. Espasa, Madrid. *Enciclopedia Microsoft® Encarta® 99*. Microsoft Corporation, 1993-1998.
- DULAVERAS: ΔΟΥΛΑΒΕΡΑΣ, Αριστείδης Ν (1994): *Η παροιμολογική και παροιμογραφική εργογραφία του Δημήτριου Σ. Λουκάτου*. Πορεία, Αθήνα. [DULAVERAS, Aristidis N (1994): *Ergografía paremiológica y paremiográfica de Dimitrios S. Lukatos*. Poría, Atenas.]
- GARGALLO GIL, José Enrique (2003): “*Més ençà o més enllà, la Quaresma en març caurà*. Refranes romances del mes de marzo” en *Paremia* 12, 2003, Madrid, 41-54.

- (2004): “Dos de febrero. Refranes romances de la Candelaria y meteorología popular” en *Paremia* 13, 2004, Madrid, 109-124.
- IRIBARREN, José María (2005): *El porqué de los dichos*. 13ª ed. Gobierno de Navarra – Institución Príncipe de Viana, Navarra.
- KAPSALIS: Καψάλης, Γεώργιος Δ. (1998) *Οι παροιμίες του Θεσπρωτού λογίου Κώστα Αθ. Μιχαηλίδη*. Gutenberg, Αθήνα. [KAPSALIS, Georgios D. (1998): *Los refranes del intelectual de Thesprotia Kostas Ath. Michailidis*. Gutenberg, Atenas.]
- KASTEN, Lloyd A. e CODY, Florian J., (comps.) (2001): *Tentative Dictionary of Medieval Spanish*. 2a. ed. The Hispanic Seminary of Medieval Studies, New York.
- LÓPEZ DE MENDOZA, Íñigo (1987): *Refranes de las viejas tras el fuego*. Col. Clásicos El Árbol, José Esteban Editor, Madrid.
- LUKATOS: ΛΟΥΚΑΤΟΣ, Δημ. Σ. (1992): *Τα καλοκαιρινά*. 2^η εκ. Φιλίππότη, Αθήνα. [LUKATOS, Dimitrios S. (1992): *Lo del verano*. 2ª ed. Filippoti, Atenas.]
- (1985): *Συμπληρωματικά του Χειμώνα και της Άνοιξης*. Φιλίππότη, Αθήνα. [(1985): *Complementos del invierno y de la primavera*. Filippoti, Atenas.]
- MIEDER, Wolfgang (1996): “Los refranes meteorológicos” en *Paremia* 5, 1996, Madrid, 59-65.
- ΡΑΪΡΟΣ-LAROUSSE: ΠΑΠΥΡΟΣ- LAROUSSE (2003): *Το παπυράκι*. Εγκυκλοπαιδικό λεξικό. Πάριπος, Αθήνα. [ΡΑΪΡΟΣ-LAROUSSE (2003): *To papiraki*. Diccionario enciclopédico. Pápiros, Atenas.]
- POILITIS: ΠΟΛΙΤΟΥ, Νικολάου (1965): *Μελέται περί του βίου και της γλώσσης του ελληνικού λαού. Παροιμιαί*. 4 τόμοι. Εργάνη, Αθήνα. Φωτοτυπική ανατύπωση της εκδόσεως Εν Αθήναις, 1899, Τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου. [POILITIS, Nikolás (1965): *Estudios sobre la vida y la lengua del pueblo griego. Refranes*. 4 vol. Ergani, Atenas. Reimpresión facsímil de la edición realizada en Atenas, 1899, Imprenta P.S. Sakellarios.]
- ΡÍΟ CORBACHO, María Pilar (2005): “O refrán meteorolóxico: estudo, comparación con outras linguas (catalán e francés) e proposta de nova denominación” en *Cadernos de Fraseoloxía Galega* 7, 2005, Santiago de Compostela, 239-260.
- (2003): “Santos gallegos en el refranero” en *Paremia* 12, 2003, Madrid, 55-66.
- SEVILLA MUÑOZ, Julia *et al.* (eds.) (2001): eds. 1001 refranes españoles con su correspondencia en alemán, árabe, francés, inglés, italiano, polaco, provenzal y ruso. Ediciones Internacionales Universitarias, Madrid.
- (2000): 877 refranes españoles con su correspondencia catalana, gallega, vasca, francesa e inglesa. 2ª ed. Ediciones Internacionales Universitarias, Madrid.
- VENIZELOS: ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ, Ι (χωρίς ημερομηνία). *Παροιμιαί δημώδεις*. Επικαιρότητα, Αθήνα. Φωτοτυπική ανατύπωση της πρώτης εκδόσεως (1867), Πατρίδος, Εν Ερμούπολει. [VENIZELOS, I. (sen data): *Refranes en demótico*. Epikerótita, Atenas. Facsímil de la primera edición (1867), Patridos, Ermúpolis.]
- Wikipedia. Βικιπαίδεια. www.el.wikipedia.org/wiki/Γρηγοριανό_ημερολόγιο
- ZURDO RUIZ-AYÚCAR, María Teresa (1999): “Sobre la adecuación del método contrastivo para el análisis interlingüístico de fraseologismos” en EGGELTE HEINZ, Brigitte; GONZÁLEZ MARTÍN, Vicente e MARTÍ PEÑA, Ofelia (eds.): *La lengua alemana y sus literaturas en el contexto europeo. Siglo XIX y XX. Estudios dedicados a Feliciano Pérez Varas*. Ediciones Universidad de Salamanca, Salamanca, 353-366.